

Invasion af Slørugle *Tyto alba* i Danmark i 1990-91

JØRGEN TERP LAURSEN

(With a summary in English: *Irruption of Barn Owls Tyto alba in Denmark in 1990-91*)

Indledning

Det er velkendt, at visse fuglearter med års mellemrum optræder i landet i forbindelse med invasioner. Oftest er det arter, der har deres udbredelsesområde i Nordskandinavien; blandt uglerne Sneugle *Nyctea scandiaca*, Høgeugle *Surnia ulula* og Perleugle *Aegolius funereus*.

I Europa forekommer også invasioner af Slørugle *Tyto alba*, som hovedregel en gang i hvert tiår (Ressl 1963), men disse invasioner er langt fra så iøjnefaldende som hos andre uglearter. Normalt er europæiske Slørugler ret stationære, f.eks. er 68% af 355 hollandske fugle gemeldt mindre end 50 km fra mærkningsstedet, og 83% inden for en radius af 100 km (Cramp 1985). Gennemsnittet for danske Slørugler er 41 km (Frylestam 1972). Massevandringene, der især omfatter førsteårsfugle, men undertiden også nogle adulte, udløses af sammenbrud i musebestandene efter gode ynglesæsoner med rigelige forekomster af godsmus. Afstanden mellem mærknings- og genfundssted er da gennemgående større; rekorden er ca 1650 km, men flertallet findes dog inden for en afstand af 300 km (Cramp 1985).

I Danmark, der ligger på nordgrænsen for Sløruglens udbredelse, og som efterhånden har en meget lille og sårbar bestand (Sørensen 1995), træffes udenlandske Slørugler sjældent. Det var derfor overraskende, at Danmark oplevede en ganske stor invasion i 1990/91. I denne artikel beskrives invasionen og de konsekvenser, den havde for den danske ynglebestand.

Materiale

Indsamling af slørugleobservationer blev først foretaget af Danmarks Miljøundersøgelser (DMU). Siden har jeg overtaget materialet og fortsat indsamlingen. Oplysninger er eftersøgt ved henvendelse bl.a. til konservatorer og museer, heriblandt Zoologisk Museums ringmærkningsafdeling (ZM), og til de nordiske ornitologiske foreninger. Desuden er DOFs publikationer, incl. amts- og landsrapporterne, gennemgået.

En tak rettes til alle som har bidraget med oplysninger til undersøgelsen, ikke mindst John Frikke og Ib Clausager (DMU) samt Jørgen Jensen og N. O. Preuss (ZM).

Invasionens forløb

Danmark

Invasionen fandt sted i perioden fra ultimo september 1990 til juli 1991, hvor der blev registreret mindst 216 Slørugler. Enkelte af dem kan dog stamme fra den danske ynglebestand. Hertil kommer 16 Slørugler i de følgende år (9 i 1992, 2 i 1993, 5 i 1994), der alle var ringmærket i Tyskland i invasionsperioden. Fundstedet er meget upræcist angivet for ganske mange af disse i alt 232 Slørugler, men for 169 kendes det (Fig. 1). Flertallet blev set i Syd- og Vestjylland; Sønderjyllands, Ribe og Ringkøbing amter tegnede sig for i alt 48% af fundene (Tab. 1). Øerne blev kun perifert berørt af invasionen, i alt 22 fugle (9% af fundene), af hvilke 10 var fra Fyn og omliggende øer.

Fig. 1. Geografisk fordeling af Slørugler fundet under invasionen, i perioden september 1990 – juli 1991.
Distribution of Barn Owls found in Denmark between September 1990 and July 1991.

Invasionen kulminerede i februar 1991 (Fig. 2). I løbet af denne måned blev der i alt registreret 59 fugle, heraf 39 i månedens sidste halvdel.

Fra invasionens start i oktober 1990 til midten af januar 1991 var vejret ret mildt, kun afbrudt af nogle dage med storm. Herefter fulgte en periode med frost. I dagene 10.-19. februar 1991 var landet næsten dækket med sne og havde stedvist nattefrost ned til -18° . I de følgende måneder var vejret mere normalt efter årstiden.

Af de 232 Slørugler blev kun 48 set i live. Langt den hyppigste dødsårsag var trafikdrab (65% af fuglene med kendt dødsårsag, Tab. 2). Men reelt har fødemangel/sult formentlig været en mindst lige så hyppig dødsårsag. Det er velkendt, at en meget stor del af ungeproduktionen går til grunde i invasionsår (Schneider 1977). De Slørugler, der nåede landet, var da også meget afkræftede som følge af fødemangel, og 79% af dem blevet fundet døde. Seks hanner af racen *T. a. guttata* (vedr. racer se afsnittet om fuglenes oprindelse), vejret på plejestation eller kort efter at de var døde, havde en gennemsnitsvægt på 239 g (218-309 g); to *T. a. alba* hanner vejede henholdsvis 205 g og 214 g, og en hun 218 g. Det svarer til ca 80% af normalvægten som angivet af Glutz & Bauer (1980) (og blot 69% af vægten angivet af Mikkola (1983)).

Tab. 1. Amtsvis fordeling af Slørugle 1990-1991.
Regional distribution of Barn Owl 1990-1991.

Nordjylland	18
Viborg	13
Ringkøbing	47
Århus	9
Vejle	19
Ribe	19
Sønderjylland	37
Jylland (ukendt amt)	34
Fyn	10
Vestsjælland	2
Storstrøm	3
København	1
Sjælland (ukendt amt)	2
Bornholm	2
Total	216

En del af Sløruglerne blev set på usædvanlige steder, f.eks. siddende på jorden på marker og i vejrabatter, og hele fem fandtes på skibe. Flere viste en påfaldende tillidsfuld adfærd.

I betragtning af Sløruglens udbredelsesforhold i Europa var det at vente, at størstedelen af fuglene ville optræde i Jylland. Mere uventet var det forholdsvist store antal, der blev registreret langs den jyske vestkyst. At mange fugle fandtes lige syd for Limfjorden mellem Thyborøn og Struer kan skyldes, at de gennemgående var i dårlig fysisk stand og derfor nødt til fløj over selv et mindre vandområde som Limfjorden.

Det øvrige Norden

I den øvrige del af Norden blev der kun gjort spredte fund. I Sverige, hvor Sløruglen forsvandt som ynglefugl i 1984, blev mindst 11 fugle iagttaget under eller i forbindelse med invasionen. De fordelte sig med tre i 1990 (Gotland, Östergötland, Gästrikland), to i 1991 (Skåne; begge var ungfugle ringmærket i Tyskland), tre i 1992 (Skåne, Gotland, Norbotten), og 3-4 i 1993 (Skåne, Blekinge, Småland, Gotland) (T. Tyrberg in litt. 1994). Der til kommer et yngleforsøg i Skåne i 1993 (Tallroth 1994); en af magerne (formodes det) blev fundet død den følgende sommer og viste sig at tilhøre racen *T. a. alba*.

I Norge blev et indtørret individ af racen *T. a. alba* fundet i oktober 1992 på Utsira nær Hauge-sund. Fuglen antages at være død i vinteren 1991/92 (R. Solheim in litt. 1994). I Finland var

der før invasionen kun gjort to fund af Slørugle, i hhv. 1935 og 1963. I forbindelse med invasionen blev der fundet fire, hvoraf én blev set så tidligt som 16.-17. april 1990 på Ålandsøerne. I Rauma havn blev der 6. november 1990 fundet to fugle på et skib fra Danmark. Endelig blev en Slørugle fundet død i Helsinki havn i oktober 1993. Alle de finske fugle har været af racen *T. a. guttata* (E. Lammi in litt. 1995).

Fuglenes oprindelse

Invasionen var ikke blot bemærkelsesværdig ved at være den største, der er iagttaget i Europa og – formentlig – den første, der er bemærket i Danmark, men også ved at begge underarterne *T. a. alba* og *T. a. guttata* deltog. Den danske ynglebestand tilhører *T. a. guttata*, som bl.a. kendes på, at undersiden er brungul; den er i øvrigt udbredt mod øst og syd til Sortehavet. Nominatformen har lys,

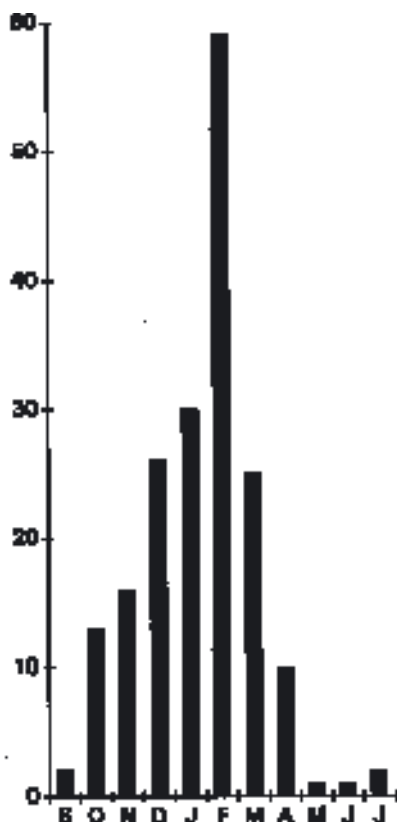

Fig. 2. Månedsvis fordeling af Slørugler i invasionsperioden 1990/91 (n=185).
Distribution by month of Barn Owls in Denmark, 1990-1991.

Tab. 2. Dødsårsager hos Slørugler under invasionen i 1990-1991.

Causes of death of Barn Owls in Denmark, 1990-1991.

	n	%
Trafikdræbt (<i>killed by car</i>)	52	30
Kollision med el-ledning (<i>electrocuted</i>)	4	2
Kollision med fly (<i>collided with airplane</i>)	1	1
Skudt (<i>shot</i>)	1	1
Død i skorsten (<i>dead in chimney</i>)	1	1
Druknet i vandtrug (<i>drowned</i>)	2	1
Syg eller skadet (<i>ill or injured</i>)	8	5
Død af sult (<i>starved</i>)	11	6
Årsag ukendt (<i>unknown</i>)	95	54
Total	175	100

næsten hvid underside. Den er udbredt i Storbritannien og Sydeuropa, og var før invasionen ikke på den "officielle" danske liste (Olsen 1992); et tilsyneladende overset fund er dog rapporteret fra Lolland i 1952 (Hansen 1962). Men af 69 racebestemte Slørugler fra invasionen var 17 lysbugede (16 Jylland, 1 Fyn), og yderligere to var mellemformer mellem de to racer. Tre af de 17 har fundet vej til Sjældenhedsudvalget og er blevet godkendt (Frich & Nordbjærg 1992, Rasmussen 1996); det samme gælder en fugl fra Frederikshavn 12/11 1990, som ikke indgår i mit materiale, samt to senere fund (Ringkøbing 15/3 1992, Skagen maj-juni 1995; Frich & Nordbjærg 1994, Rasmussen 1996, I. Olsen pers. medd.).

Der blev fundet ikke mindre end 39 ringmærkede Slørugler i forbindelse med invasionen, én hollandsk og 38 tyske. To var mærket som ungfugle, resten som redeunger. De fleste var fra Nordtyskland, men enkelte kom længere sydfra, helt ned til den tysk-schweiziske grænse 1000 km fra fundstedet.

Baggrunden for invasionen

Invasionen ser ud til at have haft de sædvanlige årsager. 1990 var et stort smågnaverår i Holland og Tyskland, hvilket sættes i forbindelse med den milde vinter 1989/90 (Melde 1995); også forekomsten af spidsmus, der er blandt Sløruglens foretrukne byttedyr, var usædvanlig stor i Tyskland (og måske også i nabolandene). Sløruglerne har således været i god foderstand i yngletiden, og havde en meget stor ungeproduktion. Mange par fik to kuld unger. I Tyskland var sløruglebestanden to-tre gange

større end gennemsnittet for perioden 1974-93 (Schmidt 1993); Radler (1994) nævner dog også 1993 som et slørugleår. I Holland blev bestanden anslået til 1100 par i 1990, det største antal i perioden 1979-93 (Jong 1995).

Siden er der åbenbart sket et pludseligt sammenbrud i smågnaver- og spidsmusebestanden, hvorfor Sløruglerne er søgt til andre områder, bl.a. til Danmark.

Betydning for ynglebestanden

Påfaldende mange Slørugler blev registreret i områder og endda på gårde, hvor arten tidligere har ynglet. Det var derfor ikke helt uventet, at den danske ynglebestand som følge af invasionen blev forøget, med mindst 8 par (formentlig svarende til 20-25% af bestanden). Seks af disse nye ynglepar begyndte først at yngle, da der blev opsat redekasser; to andre par har ynglet i dueslag. Det mest bemærkelsesværdige ynglefund blev gjort på Bornholm (i 1992); her har arten aldrig tidligere ynglet med sikkerhed.

Med denne invasion fik den danske sløruglebestand således et meget tiltrængt supplement. Men der må givetvis endnu være Slørugler fra invasionen, der mangler egnede redesteder. Hjælp i form af opsatte redekasser er derfor særlig påkrævet i disse år.

Summary

Irruption of Barn Owls *Tyto alba* in Denmark in 1990-91

A major irruption of Barn Owls took place in northern Europe in 1990-91. In Denmark a minimum of 216 Barn Owls were seen or found dead between September 1990 and July 1991, and a further 16 birds from 1992-94 had been ringed in Germany during 1990-91. Most of the owls were found in South and West Jutland (Fig. 1). Other Nordic countries were affected to a lesser extent; at least 11 birds and a breeding attempt were reported during 1990-93 in Sweden, where the breeding population went extinct in 1984, and one and four, respectively, were found in Norway and Finland.

No less than 39 ringed Barn Owls were found in Denmark in connection with the irruption, one from the Netherlands and the rest from Germany. Most had been ringed as nestlings in northern Germany, but a few came from farther south, as far away as the German-Swiss border.

Among 69 well described Barn Owls from the irruption, 17 had white underparts and so apparently belonged

to nominate *T. a. alba*, which was not on the Danish list prior to the irruption. The Danish Rarities Committee has subsequently accepted four *T. a. alba* from 1990-91 and an additional two from 1992 and 1995, respectively.

Referencer

- Cramp, S. (red.) 1985: The birds of the western Palearctic. – Oxford University Press.
- Frich, A. S. & L. Nordbjærg 1992: Sjældne fugle i Danmark og Grønland i 1990. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 86: 107-122.
- Frich, A. S. & L. Nordbjærg 1994: Sjældne fugle i Danmark og Grønland i 1992. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 88: 99-110.
- Frylestam, B. 1992: Über Wanderungen und Sterblichkeit bringter skandinavischer Schleiereulen *Tyto alba*. – Ornis Scand. 3: 45-54.
- Glutz von Blotzheim, U. N. & K. M. Bauer 1980: Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Bd. 9. – Akademische Verlagsgesellschaft, Wiesbaden.
- Hansen, L. 1962: Fugle på Lolland-Falster. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 56: 1-32;97-128;145-226.
- Jong, J. de 1995: De kerk uil en andre in Nederland voorkomende uilen. – Friese Pers Boekerij, Leeuwarde.
- Melde, M. 1995: Schleiereulen und Steinkauzvorkommen am südöstlichen Rand des Ruhrgebiets. – Der Falke 1995: 121-123.
- Mikkola, H. 1983: Owls of Europa. – T & AD Poyser.
- Olsen, K. M. 1992: Danmarks fugle – en oversigt. – Dansk Ornitologisk Forening.
- Radler, K. 1994: Eulen Rundblich 40/41. – Heimbach.
- Rasmussen, P. A. F. 1996: Sjældne fugle i Danmark og Grønland i 1994. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 90: 141-152.
- Ressl, F. 1963: Invasion von *Tyto alba* in Niederösterreich. – Egretta 6: 3-4.
- Schmidt, H. 1993: Praktische Massnahmen zum Schutz und zur Erhalten der Schleiereule (*Tyto alba* Scop., 1769) im Kreis Angermünde. – Naturschutz und Landschaftspflege in Brandenburg, Sonderheft 2/1993: 43-46.
- Schneider, W. 1977: Schleiereulen. – A. Ziemsen Verlag.
- Sørensen, U. G. 1995: Truede og sjældne danske ynglefugle 1976-1991. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 89: 1-48.
- Tallroth, G. 1994: Häckningsförsök av tornuggla. – Anser 33: 271-272.

Antaget 30. august 1996

Jørgen Terp Laursen
Engdalsvej 81 B
8220 Brabrand